

Fra Grundtvig-litteraturen

Grundtvig og den moderne historiografi

Af William Michelsen

Kirken af Levende Stene. Den grundtvigske tradition i dansk kirkehistorieskrivning. Forlaget ANIS. Frederiksberg 1994, 239 sider, 198 kr.

Denne bog, der er skrevet af en arbejdsgruppe på 7 kirkehistorikere fra Aarhus Universitet, er så fængslende og spændende, at hvert af de 10 kapitler i og for sig kræver og fortjener en særskilt omtale, der ikke kan gives i en kort anmeldelse (især når anmelderen hverken er teolog eller historiker, men litteraturforsker). Bogen er et resultat af det fælles arbejde, der blev påbegyndt i 1990. I 1992 forelagde gruppen sine foreløbige resultater ved et seminar på Københavns Universitet til diskussion af de rejste problemstillinger.

Det spændende ved bogen består dels i selve arbejdsmetoden med udgangspunkt i det historiografiske traditionsbegreb, dels i det rejste spørgsmål: *eksisterer der en grundtvigsk tradition i dansk kirkehistorie?* og endelig i det positive svar på dette spørgsmål, som fremgår af de 9 kapitler og dog præsenteres med et spørgsmålstegn i det sidste kapitel af professor *Jakob Balling*, der selv har skrevet kapitlet om Grundtvigs »Kirke-Speil«. De 7 kirkehistorikere, bogen handler om, er Grundtvig, P.C. Kierkegaard, brødrene Frederik og Ludvig Helveg, Fr. Hammerich, Fredrik Nielsen og Anders Nørgaard. Ideen til bogen stammer fra forfatteren til kapitlet om den mindst kendte, men til gengæld mest originale, *Frederik Helveg*, skrevet af *Søren Jensen*. Frederik Helvegs arbejde er skrevet med Grundtvigs Verdens Krønike fra 1814, der kun går til kong Nebukadnesar, som forbillede. Han har altså villet fortsætte den unge Grundtvigs afbrudte arbejde. Når han tilegnede Grundtvig det, var det i det håb, at Grundtvig ville anerkende det som sit eget.

Dette og de øvrige første kapitler kræver altså hver sin særskilte omtale. Her skal kun nævnes, at den tanke, at de syv menighedsbreve i indledningen til Johannes' Åbenbaring ifølge Grundtvig indeholdt en spådom om hele kirkehistorien, er fostret og nedskrevet i 1810 i udkastet til en artikel, som Grundtvig aldrig udgav, men som er fundet på fire forskellige steder i hans arkiv og trykt, efterhånden som de blev fundet. Samlet er de aldrig trykt, og Grundtvig har næppe ønsket dette manuskript trykt i denne oprindelige form. Han har heller aldrig omarbejdet det til trykning. Men han har arbejdet med *tanke* gennem hele sit forfatterskab og udgivet den endelige form i digtet »Christenhedens Syvstjerne«, der første gang udkom i 1854-55 og samlet i 1860.

Det første brudstykke blev fundet af Holger Begtrup og trykt under overskriften »Fra Efteraaret 1810« i Grundtvigs Udvalgte Skrifter II s. 29-31 (1905). Det andet (med teorien om de syv menighedsbreve) blev fundet af Gustav Albeck og trykt i hans bog »Omkring Grundtvigs Digtsamlinger« (Acta Jutlandica, supplementum A)

1955, s. 130-133. Det tredje (med overskriften »Lidet om Jesu Kristi Aabenbaring ved Apostelen Johannes«) blev fundet af Steen Johansen, som bad mig trykke det med en efterskrift i *Grundtvig-Studier* 1956 s. 64-75. Det sidste (afslutningen) blev ligeledes fundet af Steen Johansen, der selv lod det trykke med en indledning i *Grundtvig-Studier* 1959 s. 99-102. - Men dette manuskript adskiller sig væsentligt fra Grundtvigs senere omtaler af denne tanke, og fra dens endelige realisation, især derved, at det går ud fra tanken om 7 reformatorer i kirkens historie og havde til hensigt at bevise kristendommens sandhed.

Det spændende ved *metoden* i de 7 forfatters arbejde er, at de ikke vurderer de syv kirkehistoriskere ud fra Kristian Erslevs og hans elevs kildekritiske historiker-tradition, men i stedet ud fra en grundtvigsk tradition. Denne tradition udgår dels fra Grundtvigs tre »Verdenskrøniker« 1812, 1814 og 1817 (beskrevet af *Susanne Gregersen*), dels fra de kirkehistoriske foredrag, Grundtvig holdt i 1860ff og i 1871 udgav under titelen »Kirke-Speil«. Det mest overraskende ved arbejdet forekommer mig at være, at der virkelig eksisterer en sådan grundtvigsk tradition i kirkehistorie-skrivningen, som oven i købet har været dominerende i sidste halvdel af forrige århundrede, dvs. i den periode, hvori Erslevs kildekritik blev etableret. -

I indledningskapitlet (»Det historiografiske traditionsbegreb«) skriver *Per Ingeman*:

»Det basale spørgsmål er, om grundtvigianerne i deres større kirkehistoriske fremstillinger henter deres syntetiske mønster fra den grundtvigske kirkeforståelse. Konkret spørges der især efter grundtvigianernes holdning til de to helt centrale punkter hos Grundtvig: hans definition af kirkehistoriens genstand og hans bestemmelse af forholdet mellem menneskeligt og kristeligt. Desuden undersøges det, hvorledes grundtvigianerne forholder sig til Grundtvigs brug af bibelsk materiale til kirkehistorisk periodisering (især den fra Apokalypsen inspirerede tale om de syv menigheder) og til hans universalhistoriske synspunkter.«

Disse spørgsmål forekommer mig ganske klare og afgørende, når det drejer sig om at bestemme Grundtvigs historieopfattelse, og det er velgørende at se dem så klart formulerede. Det problematiske viser sig først, når de anvendes på kirkehistorikere som *Fredrik Nielsen*, der var Fr. Hammerichs efterfølger som professor i kirkehistorie fra 1877 til 1900, hvor han blev biskop først i Ålborg, så i Århus. Det fremgår af *Johannes B. Glenthøjs* kapitel om denne kirkehistoriker, at han var modstander af »det hele tendentiøse væv« hos en katolsk kollega. Herefter anføres følgende citat, ligeledes af *Fredrik Nielsen*, om Grundtvig:

»Der var, om man så vil, *tendens* i hele hans forfattervirksomhed.« - »Som historiker er han også alt andet end objektiv. Han *vil* altid noget, »indgyde nutid oldtids ånd«, eller, som han et andet sted udtrykker det, »oplive Nordens helteånd til kristelige bedrifter på en med tidens tarv og vilkår svarende bane.«

Er Fredrik Nielsen så i det hele taget medlem af en grundtvigsk tradition i historio- grafien? - Glenthøj nøjes med at kritisere ham med et citat fra hans forgænger, Fr. Hammerich, hvori det hedder, at »enhver historiker er ensidig, idet han ser begiven- hederne fra sit folks, sin kirkes, sin skoles standpunkt, han kan ikke andet, og tror han at kunne det, bedrager han sig selv; just i denne begrænsning ligger både hans styrke og hans svaghed.« - Kritikken af Fr. Nielsen er naturligvis berettiget. Men det afgørende spørgsmål står tilbage. Vel var Fr. Nielsen udgået fra et grundtvigsk miljø, som han måske aldrig brød med; men Glenthøjs konklusion forekommer mig overras- skende: »Fredrik Nielsen havde højre-grundtvigiansk tendens.«

Det er sikkert rigtigt, at Fredrik Nielsen var mere højre- end venstreorienteret, men »højregrundtvigiansk tendens«? Det kan jeg ikke se. Det er rigtigt, at grundtvi- gianismen ved Grundtvigs død spaltedes i en højregrundtvigiansk og en venstre- grundtvigiansk retning. (Grundtvigianismen tabte derved styringen i det politiske flertal i folketinget, som Det forenede Venstre samtidig opnåede). Højregrundtvigian- ismen fastholdt Grundtvigs kirkelige anskuelse, mens venstregrundtvigianismen for- holdt sig mere frit til den. Karakteristiske eksempler er Otto Møller (som højre- grundtvigianer) og Morten Pontoppidan (som venstregrundtvigianer). Ingen af disse to holdninger passer (ifølge Glenthøjs beskrivelse) på Fredrik Nielsen. De »overor- dentlig store vanskeligheder«, Glenthøj indleder med at fremhæve ved karakteristiken af ham, beror netop på den udprægede farveløshed, han forbandt sin store viden med. Forklaringen ligger i hans studieophold i Leipzig i det afgørende år 1871. For- ud for dette var han medlem af kredsen omkring Georg Brandes og ven med dennes store beundrer Carl Michelsen, som var halvbroder til *Christian Michelsen*, der var bosat i Leipzig og var overbevist socialist. Han mødte også denne en enkelt gang, men det var nok til, at han sagde stop til al videre forbindelse med nogen af dem. Det fremgår med al ønskelig tydelighed af et brev til en tredje broder, som er citeret af Birgit Michelsen i hendes bog »Kateketen, provsten og socialisten« (ANIS, 1989) s. 173. Det var Christian Michelsens begejstring for Pariserkommunen, der skræmte ham.

Fredrik Nielsen er i denne bog det tydeligste eksempel på den udviskning af de ægte grundtvigske træk i grundtvigianismen, som nødvendiggjorde den »selvbesin- delse«, der blev anført af den sidste af de kirkehistorikere, bogen drejer sig om, An- ders Nørgaard. Der er ingen tvivl om, at Anders Nørgaard netop fremhævede ægte grundtvigske træk i sin kritik af eftertidens forhold til Grundtvig selv, hvad enten man nu er enig med Nørgaard eller ej. - Vanskeligheden består i den forandring af *Grundtvigs kulturprogram*, der fandt sted efter dommen over »Kirkens Gienmæle« i 1826, nærmere bestemt i 1832 - tydeligst udtrykt i fortalen til »Haandbog i Verdens- Historien« I, 1833. Her indførte Grundtvig nemlig skellet mellem »Kirke«, »Stat« og »Skole«, hvilket dog ikke ændrede hans »mosaisk-christelige Anskuelse af Men- neskelivet«.

I slutkapitlet kritiserer Jakob Balling direkte Grundtvig som historiker eller histo- rieskriver. Han stiller det spørgsmål »om Grundtvigs indsats som kirkehistoriker overhovedet er af den slags, der egner sig som udgangspunkt for en tradition i brede- re forstand, der ikke bare består i inspiration fra nogle almindelige grundideer, men i noget andet og mere.« (s. 229).

Denne kritik beror åbenbart på, at Balling går ud fra den ældre, »færdige« kirke- historiker Grundtvig, hos hvem man ifølge Balling »stort set leder forgæves efter

konkrete applikationer af hans generelle og principielle ekklesiologiske, ekklesiopolitiske, antropologiske og kulturfilosofiske indsigter og påstande på specifikke og individuelle fortidige begivenheder, personer og tilstande.« - »Kristne fortidsmennesker eller fortidsmenigheder som vælgende og handlende under deres tiders og deres steds vilkår og begrænsning interesserer ham ikke, eller ikke så meget, at han har fundet det nødvendigt at lade det komme til udtryk i sin kirkehistorieskrivning.« (Sst.).

Men »Kirke-Speil« er jo ikke universitetsforelæsninger. Det lykkedes Grundtvigs modstandere at holde ham ude fra universitetet. Hvad han havde kunnet yde dér, må man søge i den reviderede udgave af det opsigtvækkende bekendelsesskrift »Kort Begreb af Verdens Krønike« VK 1812, som han udgav i 1817, og som var udarbejdet samtidig med hans store filosofiske artikler i tidsskriftet »Danne-Virke«. Dér vil man netop finde, hvad professor Balling søger. Men det, der skræmte samtidens historikere i Grundtvigs historiografi, var det udtalt kristne synspunkt, han hævdede. Hvis han havde begrænset sig til at skrive *kirkehistorie* dengang, ville hans stilling i åndslivet have været en anden. Nu var han trods sin pionérvirksomhed som historiker - udforskningen af den angelsaksiske historie og litteratur - udelukket fra en videnskabelig anerkendelse som historiker og i stedet gjort uskadelig som biskop.

Kirkehistorien var for Grundtvig ligesom kristendommen overhovedet et grundelement i verdens historie, og det er denne bestemmelse af *kirkehistoriens genstand*, som berettiger de 7 kirkehistorikere fra Århus - incl. professor Balling - til at konstatere en grundtvigsk tradition ved siden af den erslevske.

Men studiet af denne tradition og dens oprindelse kan ikke være afsluttet med denne fængslende og spændende bog. Der er som antydning flere spørgsmål, der endnu er uafklarede, fx. om det er den unge eller den ældre Grundtvigs historieopfattelse, der er værdifuldest som forbillede, når det gælder kirkehistorien. De to brødre Helveg repræsenterer hver sin side af den grundtvigske tradition. Min konklusion er derfor: de stillede problemer behøver stadig en nærmere undersøgelse.

Grundtvig og Oxforderne.

By A. M. Allchin.

Helge Grell: Grundtvig og Oxforderne. Grundtvigs møde med Oxfordbevægelsen og dens betydning for hans forfatterskab. Center for Grundtvig-studier, Aarhus Universitetsforlag 1995. 132 s. Kr. 178.

Once again Dr. Helge Grell has put all those concerned with Grundtvig's relations with England in his debt with a careful and thoroughly researched account of Grundtvig's last visit to England in 1843 and in particular of his meetings in Oxford with representatives of the Oxford Movement. The subject is one of considerable interest and relevance of the present time when the relations between the Church of